

Dominyka Mečkovska (Vilniaus Jono Pauliaus II gimnazija)

Prarastos tėvynės ilgesys Lietuvos literatūroje

Skausminga XX a. patirtis – Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai, okupacijos, trėmimai, teroro politika privertė daugelį tautiečių trauktis į Vakarų. Nors po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos piliečiai atgavo visas laisves ir teises, emigracijos banga vis nemažėja. Nuo emigrantų patirties neatsiejamas gimtųjų namų, žemės ilgėjimasis. Galbūt todėl Tėvynės ilgesio motyvas dažnas Lietuvos literatūroje, kalbančioje apie emigrantus. XX a. katastrofų literatūros kūrėjas Antanas Škėma aprašo savo romane „Balta drobulė“ pagrindinio veikėjo, priversto istorinių aplinkybių palikti Lietuvą, skausmą dėl gimtosios žemės netekties. O vienas iš talentingiausių nūdienos dramaturgų Marius Ivaškevičius pjesėje „Išvarymas“ atskleidžia savo noru palikusių šalį tautiečių liūdesį ir prarastojo rojaus ilgesį.

Kaip ir daugybę kitų inteligentų, karas privertė Antaną Garšvą, romano „Balta drobulė“ pagrindinį veikėją, pasitraukti į Vakarų. Emigranto lemtis nebuvo svetima ir pačiam A. Škėmai. Galbūt todėl jam pavyko meistriškai atskleisti Tėvynės ilgesį dėl negalėjimo pritapti. Pagrindinį romano veikėją užvaldo slegianti nuotaika, nes Amerikoje jis jaučiasi svetimas. Antanas Garšva save lygina su akacijos krūmu, kuris persodintas negali priaugti svetimame dirvoje. Amerikos visuomenei rūpi tik pinigai, pasilinksminimai ir pigus blizgesys. Ne veltui Antanas Garšva save taptina su Kristumi – inteligentas, kūrėjas nėra reikalingas šiai visuomenei kaip ir prieš tūkstančius metų skelbęs Dievo žodį Jo sūnus. Veikėjo būseną, kai poetas jaučia, jog negali pritapti, atskleidžia ir jo darbas: liftas važiuoja „up“ ir „down“ – veikėjas atitrūkęs nuo žemės, bet dangų pasiekti jam nevalia. Garšva tarytum kybo tarp dviejų erdvių. Veikėjas pasmerktas vienatvei ir ilgesiui ir dėl jaučiamo dvilypumo: Garšva mąsto lietuviškai, o priverstas gyventi angliškai kalbančioje visuomenėje. Ryšį su tėviške, tauta leidžia pajusti tik motinos žiedas. Tačiau jį slepia baltos pirštinės – privalomas liftininko aprangos elementas. Bukinanti aplinka, sistemos, kuri trokšta visus paguldyti į Prokrusto lovą, niekinimas, liga, galimybės išreikšti save kaip poetą ir įrašyti savo vardą į literatūros istoriją (Garšva nori tęsti Mažvydo darbą) nebuvimas verčia kūrėją vis grįžti mintimis į praeitį, kai Garšva gyveno Lietuvoje. Literatūrinis koliažas, sąmonės srauto technika ir fragmentiškas pasakojimas atskleidžia ne tik susikilusią ir sumišusią Garšvos asmenybę. Vis grįžtantys prisiminimai apie tėvus, vaikystę, pirmąją meilę liudija gimtosios žemės ilgesį. Tėvynėje veikėjas užaugo, išgyveno pirmąsias laimės ir nusivylimo akimirkas, ten pradėjo kurti. O gyvenimas svetimame žemėje suteikia tik kančią, verčia jausti slegiančią nuotaiką ir ilgesį.

Kitaip nei A. Škėmos veikėjas, M. Ivaškevičiaus pjesės „Išvarymas“ personažai paliko Tėvynę savo noru. Ilgesį Lietuvai emigrantai pajunta tik tada, kai suvokia, jog realybė nepateisina jų lūkesčių. Kurdamas savo pjesę M. Ivaškevičius mėnesį gyveno Londone, kur susitikinėjo su

lietuviams emigrantams. Savo veikėjų prototipus dramaturgas sutiko būtent Londone. Pjesės personažai išvyksta į Angliją tikėdamiesi, jog ten ras geresnį gyvenimą. Tačiau nuo pat atvykimo juos lydi nesėkmė ir nusivylimas – emigrantai paliekami be dokumentų svetimame mieste. Viskas šioje aplinkoje yra priešiška atvykėliams. Net upė Temzė bando paskandinti lietuvius, kurių čia niekas nekenčia. Skurdus emigrantų mentalitetas neleidžia jiems pritapti svetimame aplinkoje, todėl daugelis iš jų tampa valkatomis. Emigrantų kalba tampa jų kostiumu, iliustracine priemone, padedančia atskleisti veikėjų asmenybes, iš kurio socialinio sluoksnio jie yra kilę. Veikėjų vartojama kalba yra tarsi priekaištas Renesanso epochos lietuvių teisių gynėjo Mikalojaus Daukšos žodžiams: „Kalba – tai bendra meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją, sunaikinsi santaiką, vienybę ir dorybę.“ M. Daukša XVI a. rašydamas „Prakalbą į malonųjį skaitytoją“ tikėjosi, jog ateities kartos saugos ir puoselės savo kalbą. Deja, pjesės veikėjų kalba yra apgailėtina – rusizmai, keiksmažodžiai, vulgarios ir agresyvios replikos. Praradę savo kalbą ir atitrūkę nuo savo šaknų (kaip ir Antanas Garšva) veikėjai išgyvena vidinę dramą, jaučiasi vieniši, ilgisi Tėvynės. Vandalas renkasi pinigus namams Lietuvoje, Agnė* bando kompensuoti šilumos, kurią jautė Tėvynėje, stygių svetimų vyrų glėbyje. Benas bando nuginti vienatvę ieškodamas naujų stabų, mėgdžioja britus tikėdamas, jog pritaps svetimame visuomenėje. Deja, veikėjams nepavyksta laimėti kovoje prieš svetimą, priešišką didmiestį: Benas tampa valkata, Vandalas miršta, nespėjęs grįžti į Lietuvą, O Agnė* praranda visas moralės normas. Veikėjai supranta, išsvajotieji Vakarai niekada neprilygs Tėvynei, bet per vėlai. Svetimame žemėje veikėjai jaučiasi nelaimingi, svetimi ir su širdgėla ilgisi prarastojo rojaus – gimtinės.

Analizuotų kūrinių personažai parodo, anot M. Daukšos, svarbiausius žmogui ir tautai dalykus: tėvų žemę, papročius ir kalbą. Jie ilgisi savo Tėvynės, nes svetimame žemėje jaučiasi tolimi savo dvasia, nereikalingi (nors M. Ivaškevičiaus personažai išvyko savo noru). Jiems sunku nuginti slegiančią nuotaiką, nes Tėvynė juos užaugino, leido jaustis saugiams, ten veikėjai žinojo, jog priklauso savo tautai. Emigrantams Tėvynė tampa prarastuoju rojumi.

*netikslumas (žr. vertinimo kriterijų I.2 aprašą)